

NOVÁK CSABA ZOLTÁN

Az egyház, a hatalom és az ügynök Romániában. Esettanulmány a Pálfi Géza-dossziéről

A romániai magyarság 1945 és 1989 közötti történetének az elmúlt időszakban fellendülést mutató, de még mindig mozaikszerű kutatásában a politikatörténeti, kisebb mértékben a társadalomtörténeti megközelítés dominál. Elsősorban olyan témák kerültek a kutatások fókuszába, mint a Román Kommunista Párt (RKP) nemzetiségpolitikája, a nemzetiségek számára kitáruló vagy éppenséggel bezáruló politikai integrációs modellek és lehetőségek, a nemzetiségi intézményrendszer, a kisebbségi elit, generációs csoportok, a kulturális élet, a magyar–román kapcsolatok.² Az eddigi munkákban viszonylag kevés teret kaptak a korszakra vonatkozó egyháztörténeti kutatások.³ A hatalom és egyén, illetve társadalom viszonyának állambiztonsági források tükrében történő romániai magyar vonatkozású feldolgozása még gyermekcipőben jár.⁴ Jellemző, hogy az 1989 előtt megfigyelt közéleti személyiségek foglalkoztak legtöbbször ezzel a kérdéssel.⁵ Külön jelenséget képez ebben a történetben a különböző egyházi és világi „múltfeltáró” bizottságok, személyek tevékenysége. Ezek az esetek többségében részleges források alapján dolgoznak, egy-egy személy egyoldalú, pozitív vagy negatív szerepkörének feltárására fókuszálnak, nem pedig az egyház mint intézmény működésére vagy egyház és hatalom viszonyrendszerének elemzésére. A történéseket nem, vagy csak ritkán helyezik szélesebb történelmi kontextusba.

Némiképp szakítva az eddigi megközelítésekkel, jelen írásban arra keresem a választ, hogy a kollaboráció milyen formái, típusai jellemezték a hatvanas-hetvenes évek Romániájában egyház és hatalom viszonyrendszerét.

Ebben az értelemben a kollaboráció az egyházi (esetenként világi) személyek azon tevékenységsorozatát jelenti, melynek során nyíltan vagy titokban, különböző formákban és intenzitással együttműködést vállaltak az állami vagy pártszervekkel, a titkosszolgálattal, segítették azokat érdekeik érvényesítésében. Az esettanulmány Pálfi Géza, katolikus pap és egyetemi tanár több mint húsz évet és tucatnyi erdélyi helyszínt felölelő megfigyelési dossziéjára épül, ezért elsősorban az ügynök típusú kollaborációra koncentrálok. Arra keresem a választ, hogy az erdélyi római katolikus egyház, annak meghatározó képviselői és hívei milyen körülmények hatására kényszerültek bele vagy vállalták fel az ügynök típusú kollaborációt, és hogyan tettek eleget e (kényszer)feladatnak. A „történeti mélyfúrás” főszereplője Pálfi Géza és környezete. A Pálfi-ügyet a hatvanas-hetvenes évek általános politikai kontextusában elemzem, hogy érthetőbbé tegyem az ügynök típusú kollaboráció motivációit és társadalmi környezetét.

A Dej-korszak (1948–1965) utolsó felében és a Ceaușescu-rendszer első időszakában tapasztalható politikai nyitás hatással volt a párt egyházpolitikájára is. A párt az ötvenes évek végén az intézményegyesítésekkel még erősebb kontroll alá vonta a romániai magyarság kulturális életét. Ez az állapot a relatív liberalizáció időszakában sem változott. 1963–1964 között szabadon bocsátották a politikai foglyok többségét, köztük több tucat katolikus papot. A párt a későbbiekben nem alkalmazott látványos módon erőszakot az egyházakkal szemben, kevesebb papot zártak börtönbe. A hatvanas évektől kezdődően arra is lehetőség kínálkozott, hogy a katolikus egyház újra felvegye a hivatalos kapcsolatokat a Vatikánnal. 1968-ban megtörténtek az első lépések, hivatalos egyeztetések, majd a következő évtizedekben sor került a kétoldalú tárgyalásokra is.⁶ A hatvanas évek második felében egy másik fontos esemény határozta meg a katolikus egyház történetét: a második vatikáni zsinat.⁷ Az egyház a zsinat eredményeként teológiai és dogmatikai értelemben megújult. A változások a hatvanas évek végétől, a hetvenes évek elejétől Erdélyben is érzékelhetővé váltak a Magyarországról és a német nyelvterületekről származó egyházi irodalom és a Rómában tanuló fiatalok hatására. Új generáció jelent meg, Pálfi Géza nemzedéke, amely újszerűen fogta fel az igehirdetést, a papi hivatást. Maga Márton Áron is a következő szavakkal engedte útjára az 1964. április 5-én felszentelt papokat: „[...] minket, idősebbeket, akik más világban

nevelkedtünk, más körülmények közt és más kilátásokkal készültünk az evangélium hirdetésére, kísér a múlt néhány emléke. Mi talán nem tudunk – vagy nem tudunk egészen – a mai nemzedék nyelvén beszélni. Ti viszont ezeknek az időknek a gyermekei vagytok egészen.”⁸ A katolikus egyház a diktatúra szorítása ellenére is erősíteni tudta tevékenységét, például a hittantanításban, ezzel újabb kihívásokat teremtve az új, „sokoldalúan fejlett szocialista társadalom” kiépítésén fáradozó pártvezetésnek. Íme, hogyan értékelték ezt a jelenséget a Securitate Kovászna megyei szervei:

„Az utóbbi időben az figyelhető meg, hogy a római katolikus papok fokozzák az iskolás gyerekek és fiatalok vallásos-misztikus szellemiségben történő tanítását, és a szocialista államrendünk ellen beszélnek. A rendelkezésünkre álló információkból az tűnik ki, hogy mindez egy, a Márton Áron püspök és Jakab Antal segédpüspök által jóváhagyott, tudatos program szerint történik. Az utasításait és a szigorú előírásokat a papok nagyon intenzíven és pontosan hajtják végre.”⁹

A román pártvezetés az ötvenes évekre jellemző frontális támadás után változtatott az egyházpolitikáján. A Kádár-rendszerhez hasonlóan olyan katolikus elit létrehozására törekedett, amely vállalja a hatalommal való együttműködés bizonyos formáit. Ebből a célból kétirányú tevékenységet folytatott: kiszűrte és elszigetelte a nemkívánatos személyeket, csoportokat, valamint fontos pozícióba juttatta a számára elfogadható egyéneket. E próbálkozás sikerességéhez még több és hatékonyabb információra volt szükség az egyház belső életéről. A Securitate fokozta a megfigyelő, felderítő tevékenységét. A CNSAS (a Securitate Irattárát Ellenőrző és Felügyelő Bizottság Irattára) irattárából előkerült dokumentumokból az derül ki, hogy az 1970-es és 1980-as években a katolikus papokat még intenzívebben követték, figyelték meg, mint korábban. Az indokok között szerepelt, hogy „gyanús kapcsolatokat ápolnak a Vatikánnal”¹⁰ és más „reakciós vallásos szervezetekkel”, „nacionalista és irredenta tevékenységet” fejtenek ki, valamint erkölcsileg és anyagilag segítik a görög katolikusokat.¹¹ Az egyházak feletti kontroll megtartása és megerősítése érdekében a hatalmi szervek újabb módszerhez folyamodtak az egyházi struktúrák

belülről történő ellenőrzésére és irányítására. Az Egyházügyi Hivatal ellenőrző jellegű tevékenysége mellett a Securitate még nagyobb mértékben épült be a különböző felső egyházi intézményekbe. Erre a sorsa jutott a Gyulafehérvári Püspökség is. A veszélyesnek tartott egyházi emberek köré ügynökhálózatot vontak, majd a róluk szerzett információk alapján különböző módszerekkel próbálták meg befolyásolni, kompromittálni, megakadályozni tevékenységüket, esetenként eltávolítani őket az adott tisztségből, szerepkörből, vagy éppenséggel tisztségekbe emelni. A katolikus egyház és az állami szervek kapcsolata így a hatvanas évek közepén új szakaszhoz érkezett.¹²

A Pálfi-ügy

Pálfi Géza (1941–1984) a székelyföldi Máréfalván született, hagyományos földműves közösségben, és ez hatással volt szocializációjára is. Több erdélyi helyszínen, kiemelt fontosságúnak tartott plébánián teljesített papi szolgálatot, majd a hetvenes években Gyulafehérváron, a Római Katolikus Teológiai Intézetben tanított Márton Áron püspök közeli bizalmasaként. 1984-ben hunyt el egy marosvásárhelyi kórházban. Haláláról megoszlanak ma is a vélemények. A hivatalos, az egyház által is elfogadott változat szerint gyors kimenetelű rákos megbetegedés okozta a halálát. Léteznek azonban olyan vélekedések is, amelyek a Securitatét teszik felelőssé a pap haláláért. A nyolcvanas évek kemény romániai diktatúrája közepette elterjedt híresztelések egyik változata szerint belüleges tisztek brutalitása okozta Pálfi halálát, egy másik változat szerint pedig a tényleges betegségének kezelését szabotálta a román titkosszolgálat.¹³

1964. április 5-én Pálfi Gézát 29 társával egyetemben Márton Áron püspök Gyulafehérváron pappá szentelte. Ezután visszatért szülőfalujába, ahol május 10-én megtartotta első szentmiséjét.¹⁴ Pálfi 1963-ban került a Securitate célkeresztjébe egy Márton Áronnal folytatott lehallgatott beszélgetés után. Pálfi egy magyarországi útjáról számolt be a püspöknek.¹⁵ A Securitate gyulafehérvári tisztjei, attól tartva, hogy a püspök megpróbálja felhasználni a fiatal teológust egy, a Vatikánnal történő kapcsolatfelvételre,¹⁶ 1963. november 15. és 1964. február 18. között ellenőrzési dossziét

nyitottak Pálfi Gézáról. Ezt a későbbiekben megfigyelési dosszié követte, amelyet az immár papként, majd teológiai tanárként tevékenykedő Pálfi „nacionalista-sovén, fanatikus vallásos, misztikus államellenes” tevékenységével indokoltak.¹⁷ Pálfi közel húsz évig tartó megfigyelése kisebb-nagyobb intenzitással halálának időpontjáig, 1984 tavaszáig tartott, és követte összes állomáshelyét: Máréfalva, Gyulafehérvár, Csíkszentdomokos, Gyergyóalfalu, Marosvásárhely, Székelyudvarhely.

Pálfi, habitusából fakadóan is, a Securitate egyik markáns ellenfelének számított. Erős egyéniség volt, aki a papi teendőket hivatásként kezelte, s tudatosan és küldetészerűen szolgálta közösségét mind vallási-morális, mind kulturális-nemzetiségi dimenzióban. Határozott elképzelése volt nemzetről, közösségről, kultúráról, társadalmi összefogásról, annak összetartó erejéről. A közös történelmi múlt ismeretét, a vallási és nemzeti hagyományok ápolását tartotta a közösségépítés fontos alappilléreinek. Ez a világnépe szinte semmiben sem egyezett a kommunista ideológia alaptételeivel, társadalomalakító elképzeléseivel. Tovább fokozta az államhatóságok figyelmét az is, hogy Pálfi papi-tanári minőségében nyíltan is hangoztatta a párt egyházellenességére és kisebbségpolitikájára vonatkozó bírálatait, és tudatosan cselekedett annak érdekében, hogy előbbiek hatását minimalizálja, semlegesítse. Végül fontos kiemelni azt is, hogy Pálfi a teológiai tanulmányaitól kezdődően a román állammal és az RKP-vel mindennemű együttműködést mereven és következetesen elutasító Márton Áron püspök egyik bizalmasának, sőt támogatottjának számított. Közismert, hogy az erdélyi római katolikus egyház teljes megtörése, együttműködésre kényszerítése többek között a püspök makacs kitartása miatt nem valósulhatott meg, illetve valósulhatott meg csak részlegesen a bebörtönzések, a békepapi mozgalom meghirdetése ellenére. A püspök szabadulása, illetve püspökségi kényszerlakhelyre való száműzetése után is mereven kitartott álláspontja mellett, amely jelentős mértékben megnehezítette a román állami szervek dolgát a tekintetben, hogy egy együttműködésre hajlamosabb egyházi elitet hozzanak pozícióba.

Pálfi Géza rendszerellenes megnyilvánulásaival rövid időn belül az állami szervek egyik meghatározó és kérlelhetetlen ellenfelévé vált, aki sehogy sem akart együttműködő tagja lenni a pártvezetés által megáldott „sokoldalúan fejlett szocialista rendszernek”. Pálfi Géza helyzetének

kedvezőtlen megítélését csak fokozta, hogy tanárként és papként gondolatait megosztotta híveivel és diákjaival.¹⁸

Pálfi Géza megfigyelésének története tehát a diktatúra azon próbálkozásai között értelmezendő, melyek során megpróbálta együttműködésre bírni a római katolikus egyházat és annak fontosabb vezetőit. A pártvezetés elsősorban intézményes szintű együttműködést várt (volna) el az egyháztól. Ennek elérése érdekében több eszközt is bevetett. A folyamat utolsó, sok esetben nem elhanyagolható láncszeme a titkos – ügynök típusú – együttműködés volt, mely során a titkosszolgálat azt szerette volna elérni, hogy befolyásos papokat, egyházi vezetőket intézményes együttműködésre vagy a rendszer számára néha elfogadható és akár pozitívan is értékelhető semlegességre készítsen, kényszerítsen, vagy az ezt megtagadókat eltávolítva megtisztítsa a terepet a számára kellemetlen személyektől.

Pálfi, mint említettük, az intézményes együttműködést mereven elutasító Márton Áron szűkebb köréhez tartozott, így a „semlegesítendő”, a fontosabb pozíciókból eltávolítandók listájára került. A pártvezetés az Egyházügyi Hivatal révén ugyan részben ellenőrizte és befolyásolta az egyházak működését, azonban bizonyos szintekre csak belső egyházi emberek „megnyerésével”, befolyásolásával érhetett el, csak így biztosíthatta a számára elengedhetetlen terepismeretet. Ebben a titkosszolgálat és az általa foglalkoztatott ügynökök bizonyultak a leghatékonyabb eszköznek.

A Pálfi-dosszié ügynökei

1963 és 1984 között a Pálfi Gézára vonatkozó megfigyelés során a Securitate viszonylag sok módszert és eszközt bevetett: nagy létszámú és aktív ügynökhálózat működtetése, követés, levelezésének titkos ellenőrzése és cenzúrázása, lehallgatási eszközök, nyomozás, kihallgatás. A titkosszolgálati eszközökön kívül esetenként használtak az állami szervekkel nyíltan együttműködő, a párt ideológiáját részben vagy teljesen elfogadó személyeket és intézményeket is. Az Egyházügyi Hivatalon keresztül néha befolyásolni lehetett a papok kihelyezését, az egyházi hierarchián belüli mozgását. A Pálfi által érintett településeken a helyi néptanácsot vagy egyes

oktatási, művelődési intézményeket, azok képviselőit esetenként fel lehetett használni a pap egyházi tevékenységének korlátozására, elszigetelésére.

A Pálfi-ügyben az ún. „ügynöktevékenység” fontos szerepet kapott. A korabeli román belügyi terminológia meghatározása szerint az ún. *informátorok, hálózati személyek* az adott célszemélyről gyűjtöttek adatokat szervezett, konspirációs eszközökkel. Ezeket az információkat a munkájukat irányító tisztekhez továbbították. A Securitate létrehozása utáni első évtizedekben az *ügynök* vagy a *forrás* megnevezéssel illették őket. A hetvenes évektől kezdődően inkább az *informátor* vagy a *kollaboráns* kifejezéseket használták a megnevezésükre. Az első időszakban megkülönböztettek ún. képzett és képzetlen informátorokat. Így különböztették meg a minőségi forrásközlőket a gyengébbektől. Mindegyik informátor rendelkezett személyes dossziéval és konspiratív névvel. A tartótiszttel történő találkozás csendes, az információk átadásához megfelelő közegben zajlott le, például ún. konspirált lakásokban, amelyeket szintén fedőnévvel láttak el. Ezek a házak általában a Securitate tulajdonában voltak, de arra is akadt példa, hogy magánszemélyek lakásait használták, azok beleegyezésével.¹⁹ A Pálfi-dossziében többek között a „Bradul”, „Oltul”, „Pădurea”, „Cabana”, „Hanlida” konspirált lakásokra történt utalás. Az informátor és a tartótiszt közötti időközönkénti találkozásokat közösen egyeztetették. A tartótiszt, hogy minden gyanút elkerüljenek, figyelembe vette az informátor munkaprogramját, személyes, családi problémáit. A Securitate gyakran ellenőrizte az informátorok tevékenységét azért, hogy meggyőződjön őszinteségükről, tényleges szándékaikról. Ellenőrzésük során ugyanazokat az eszközöket használták, amelyeket az informátor a maga munkájában vagy a Securitate egy célszemély követése, megfigyelése során. Az informátorokat-ügynököket előzetes tanulmányozás, elemzés után vették fel az informatív hálózatba. Ha időközben (szándékosan vagy véletlenül) dekonspirálódtak, vagy már nem jutottak megfelelő minőségű és felhasználható információkhoz, netalán megtagadták az együttműködést, a Securitate mellőzte őket. Ha nem volt indokolt kizárásuk a hálózatból, alacsonyabb kategóriába kerültek, ún. támogató személyként tevékenykedtek, vagy az ő lakásukat használták konspirált lakásként.²⁰

A Pálfi Gézára vonatkozó Palade- és Filip-dossziékhoz körülbelül 84 hálózati személy (informátor, ügynök)²¹ szolgáltatott információkat. Ezek

közül ötven a Teológiai Intézet és a Kántoriskola tanárai voltak, 26 tanuló és egyetemi hallgató (ezek közé tartoznak azok is, akik Pálfi egykori évfolyamtársai közül kerültek ki, és a kihelyezésük után már nem szolgáltatottak információkat), 25 személyt a papság köréből toboroztak, 27-en pedig világi személyek (hívek, ismerősök, az Egyháziügyi Hivatal munkatársai) voltak. Küldetésük indokait és „munkaköri leírásukat” tekintve az ügynököket három nagyobb kategóriába sorolhatjuk. Az első csoportba azok tartoznak, akiket többnyire csak azért mozgósítottak, hogy adatokat szolgáltatassanak Pálfiról. Ők csak abban az időszakban tevékenykedtek, amíg Pálfi papként szolgált, és többnyire Pálfi diáktársai, majd diákjai, hívei és egyes paptársai közül kerültek ki. Ilyen ügynököket takartak a „Balla Mihály”, „Pap Péter”, „Ágoston Albert”, „Crisan Traian” vagy a „Németi” fedőnevek. A második, legnépesebb csoportban azok az ügynökök találhatók, akiknek az volt a feladatuk, hogy a püspökségről és a gyulafehérvári katolikus oktatási intézményekről szállítsanak információkat. A hetvenes-nyolcvanas években a Securitate kiterjedt ügynökhálózattal rendelkezett már a gyulafehérvári Teológiai Intézetben és a püspökségen is.²² Ők általában a tanárok, diákok, teológusok közül kerültek ki. Ilyen ügynök volt „Nistor”, „Müller”, „Szócs János” vagy „Félix”. Elsődleges feladatuk az volt, hogy a püspökségről és a Teológiai Intézetről minél több használható információt szállítsanak a Securitate számára. A fedőnevek többnyire olyan személyeket takartak, akiknek az átlagosnál nagyobb rálátásuk volt a belső intézményi történésekre. Pálfi ügye ebben a kontextusban esetenként e történések alrendszerként jelent meg, más esetekben pedig ezen ügynökök kimondottan a célszemélyünkről jelentettek. A harmadik, legkisebb csoportba az ún. *alkalmi ügynököket* soroljuk, akik tulajdonképpen más célszemélyekre voltak ráállítva, de eközben, ha kapcsolatba kerültek vele, Pálfiról is szolgáltatottak információkat. Ide sorolhatók a „Kovács Sándor” vagy a „Demeter Alexandru” fedőnevű ügynökök.

A Pálfiról jelentő ügynököket pontos leírások, tulajdonságok alapján válogatták ki. Fontos, a katolikus egyházra vonatkozó információkkal kellett rendelkezniük, valamint olyan tulajdonságokkal, mint a jó megfigyelőképesség, intelligencia, képzelőerő, vizuális és auditív memória, önkontroll. Ugyancsak fontos volt a megfelelő temperamentum is. Aktív, lelkes, energikus, türelmes, kitartó és magabiztos embereknek kellett lenniük.

Az ügynököket a Securitate jól kitervelt és átgondolt terv szerint szervezte be. A belügyi munkatársak figyelme kiterjedt minden olyan apró részletre, amely segíthette az információs hálózat kiépítését. A Pálfi-ügyben két beszerzési módszer mutatható ki: a zsarolás és a személyes érdekek és sérelmek ügynöki tevékenységre való konvertálása. Elmondható azonban az is, hogy ezt a két módszert sokszor kombinálták egymással. A pénzjutalom (ami szintén motiváló eszközként működött a beszerzésekben) a jelen tudásunk szerint nem érhető tetten a Pálfi-ügyben.

A zsarolást mint beszerzési módszert azon teológusok, papok, tanárok esetében alkalmazták, akikről a titkosszolgálat ún. kompromittáló adatokkal rendelkezett. Ez lehetett a katolikus egyház előírásai, fegyelmi szabályzata elleni vétség vagy más típusú (gazdasági, jogi) kihágás, ami nyilvánosságra hozatal esetén az érintett számára súlyos következményekkel járt volna. A teológusokat és a tanulókat elsősorban az intézményi rendszabályzat áthágásával (alkoholfogyasztás, lányokkal való kapcsolat) lehetett zsarolni. Egy nyilvánosságra hozott kihágás egy teológus, diák számára egyenlő volt az intézményből való eltávolítással, a választott karrier derékba törésével. A titkosszolgálat zsaroló eszközként használhatta az Egyházügy Hivatalt is a papi pályán történő előléptetések, esetleges lefokozások, nem kívánt, teljesen elszigetelt, kevésbé fontos parókiára történő áthelyezések kilátásba helyezésével. E zsarolásra alkalmas helyzetek kialakulhattak esetenként a titkosszolgálat által kitervelt, ún. kompromittáló akciók során is.²³ A történetben kulcsszerepet játszó „Nistor” fedőnevű ügynököt például egy szerelmi üggyel zsarolták meg.

A személyes érdekek, a sérelmek ügynöki tevékenységre való konvertálása a beszerzés egy másik eszköze volt. Természetesen ezt gyakran kombinálták enyhébb zsarolással is, bebiztosítandó az ügynök hűségét. A Pálfi-ügyben két fontos tényezőre alapozták az ügynökök „önkéntességét”: a fennálló egyházvezetéssel szembeni fenntartásokra, illetve a célszemély iránti személyes ellenszenvre. A két tényező esetenként egybeesett, hisz Pálfi egyértelműen a Márton Áron fémjelzte irányvonalhoz tartozott, amely a békepapi mozgalomban részt vevő vagy azzal rokonszenvező egyházi vezetőkkel ellentétben mindennemű kollaborációt tiltott a hatalommal. Jól érzékelhető ellentétek húzódtak meg a püspök követői és azon egyházi személyek között, akik Márton Áron letartóztatása alatt kerültek

gyulafehérvári pozíciókba.²⁴ „Nistor” ügynök például 1952-ben került a gyulafehérvári oktatási intézmény fontos vezetői tisztségébe. Márton Áron visszatérése után is maradt, de jelentései hangvételéből egyértelműen kiérződik a régi sérelem. Egy másik, Pálfi-ról jelentő ügynök 1972. március 16-án így érvelt:

„Elviékben nem értek egyet az egyházmegye vezetőségével, nem tetszik se Márton Áron, se Jakab Antal. Ezért vállaltam és vállalom továbbra is, hogy együttműködünk, kész vagyok minden olyan információt megosztani, amiről tudomásom van. Lényegében tanári oklevelem is van, hangsúlyozom még egyszer, hogy elégedetlen vagyok, nem értek egyet az ő vezetési vonalukkal, ezért szolgálók információkkal. 1945-ben Faragó megkérdezett, nem lenne kedvem Gyulafehérvárra jönni tanárnak, amire én igent mondtam. Márton Áron nem kedvelt, egy kis parókiára helyezett ki, ahol tíz évet szolgáltam. Egyszerűen gúnyt űzött belőlem, a tanári oklevelemmel egy parókiára száműzött. Nyugodt lélekkel elmondhatom, hogy alulértékelt, ezért munkálkodik bennem ez a »resentimon«, ahogy a franciák mondják.”²⁵

Volt olyan személy, akit bizonyos ígéretekkel lehetett rábírní az ügynöki tevékenységre. Például „Félix” azért vállalta a megbízatást, mert azt ígérték neki, hogy kolozsvári személyi igazolványt²⁶ kaphat, és meglátogathatja a Kanadában élő unokahúgát. „Félix” ügynök esetében ugyanakkor egy másik motivációs eszközt is felfedezhetünk, éspedig a Pálfi Géza iránti személyes ellenszenvet. Az ügynök (a Kántoriskola egyik vezetője) jelentéseiben gyakran kifogásolta Pálfi „liberális” szellemiségét, gondolkodásmódját. Ezek egyik sarkalatos pontja a diákokkal szembeni magatartása volt. „Félix” azt sérelmezte, hogy Pálfi megbontja a Kántoriskola fegyelmét.

Márton Áron letartóztatása után jelentősen átszervezték a római katolikus egyház romániai struktúráját, több püspökséget megszüntettek, az egyházi oktatást is Gyulafehérvárra tömörítették. Ez jelentős személyi mozgással járt. A gyulafehérvári intézményekben egy több régióból származó, etnikailag is vegyes közösség alakult ki. Az e törésvonalak mentén keletkező feszültségeket, személyi konfliktusokat szintén kiaknázza

a titkosszolgálat. „Félix” vagy „Müller” ügynökök esetében számítottak az etnikai hovatartozásukból vagy szocializációjukból fakadó különbségek is, amelyek gyakran konvertálódtak személyes sérelmekké. Ugyanez mondható el „Marinescuról” is, aki a diákok közötti ilyen típusú feszültségekre (a korabeli terminológia szerinti „nacionalistákra”) volt különösen érzékeny. Külön törésvonalat képeztek esetenként a nagy számban jelen levő székelyföldi diákok és a nem székelyföldiek közötti szocializációs, mentális különbségek. „Müller” ügynök például jelentéseiben többször kiemelt figyelmet szentelt a székelyföldi származású diákok és tanárok „összeesküvésszerű klikkesedésének”. A román nemzetiségű „Aurelia” ügynök egy magyar többségű, elszigetelt, egy világi személy számára szigorú rendszabályzat által működtetett környezetben kényszerült román nyelvet oktatni. Ő meghatározó eleme volt a gyulafehérvári ügynökhálózatnak.

A Pálfi-ügyben foglalkoztatott ügynökök esetében külön ki kell emelnünk „Müller” ügynököt, ahogy az egyik tartótiszt jellemezte, „hálózatunk különleges, legfontosabb láncszemét”. Az általa szállított információk minőségét és mennyiségét tekintve az 1973 és 1976 között keletkezett 18 jelentésével (vagy az arról készült feljegyzésekkel) ő számított a legszorgalmasabbnak. „Müller” esete a Pálfi-ügyre jellemző ügynökbeszervezések szinte összes jellemzőit megtestesíti: szabályzat elleni vétség miatti zsarolhatóság, nem belső-erdélyi magyar anyanyelvi szocializáció, személyes ellenszenv Pálfi Géza és egyes egyházi vezetők iránt, olyan egyházi pozíció betöltése, amely révén komoly rálátás nyílt a püspökség és a Teológiai Intézet belső világára. Viszonylag fiatalon, Pálfi előtt nem sokkal, a hatvanas évek második felében került a püspökségre, Pálfival egy generációba tartozott. Szocializációjuk, habitusuk, világképük – annak ellenére, hogy ugyanazt a hivatást választották – sokban eltért, és számos ponton ütközött is. „Müller” ügynök számára a magyar kultúra a másodlagos szocializációt jelentette, nem értette és (ahogy ez jelentéseiből is kiderül) nem is kedvelte túlságosan a nemzetiségi létet esetenként túlhangsúlyozó pap- és tanártársait, illetve azt az irányvonalat sem, ahogy ezek a püspökség és az intézet jövőjét és az állammal való kapcsolatát látták.

A Pálfi Gézáról szóló ügynökjelentések mennyiségét tekintve a tanár ügynökök közül a már említett „Müller” volt a legtermékenyebb a maga 18 jelentésével, melyek 1973 és 1976 között születtek.²⁷ A Pálfi Géza-ügyben

használt titkosszolgálati módszerek hatékonyságát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a Securitate tisztjei az ügynökhálózat révén szerezték a legtöbb információt Pálfi Gézáról. Az általuk küldött helyzetjelentések, elemzések, leírások révén sikerült a lehető legtöbbet megtudniuk a célszemélyről, megismerniük annak belső világát, tevékenységét, és ezek segítették őket abban, hogy folyamatosan újabb és újabb lépéseket tegyenek a célszemély „ellenséges cselekedeteinek” semlegesítése érdekében.

A hatalom, mint minden esetben, arra használta a Pálfi-ügyben mozgósított ügynökeit, hogy azok a lehető legtöbb, a célszemély ellen felhasználható információt szállítsák számára. Az ügynökök a célszemély ellen használható információszállítás hatékonyságát és minőségét tekintve széles skálán mozogtak, a hatalom által alig vagy minimális szinten használható információk kategóriájától a logikájának leginkább megfelelő és használható információkig. A Securitatéhoz befutó jelentések több tényezőtől függtek, mint például az ügynök személyes motivációja, a célszeméllyel szembeni előítéletei vagy esetleges szimpátiája (a beszervezéskor természetesen az előbbi számított mérvadónak), életkora, tapasztalata, tudása, képzettsége, személyes meglátásai.

A jelentéseket a Securitate általi felhasználhatóságukat tekintve két nagy csoportra és azon belül több kisebb kategóriára oszthatjuk. Az első csoportba a célszemélyre és környezetére közvetlenül veszélyes tartalmat hordozó jelentések tartoznak, amelyek lehetnek tudatosak, szándékosak, illetve esetenként előfordult az is, hogy az ügynök szándéka ellenére szállított látszólag ártalmatlan, de fontos és a titkosszolgálat által használható információkat. A második kategóriába a célszemélyre közvetlen „veszélyt” nem jelentő (amúgy kisszámú) ügynökjelentések tartoznak.

A legtöbb, a célszemély ellen felhasználható, tudatosan továbbított információt „Müller” ügynök szolgáltatta. „Müller” nemcsak Pálfi Gézáról készített jelentéseket, hanem a püspökségről és a Teológiai Intézetéről is. A jelentései vagy az arról készült feljegyzések általában több (4–7) oldalasak voltak, pontos, célratörő helyzetismertetésekkel, apró, részletekre kitérő elemzésekkel, sokszor szubjektív (a tartótiszteket és elemzőket segítő) észrevételekkel, megjegyzésekkel.²⁸ „Müller” ügynök mind a 18 jelentése tartalmazott a titkosszolgálat által „jól hasznosítható” információkat. „Mureşanu” ügynök is azok közé tartozott, akik tudatosan kompromittáló

információkat szállítottak Pálfiról. „Mureșanu” személyes ellentétben állt a célszeméllyel, nem szívelte őt és „liberális” magatartását, továbbá nacionalistának és szélsőségesnek tartotta. „Nistor” és „Félix” ügynökök sem kímélték a célszemélyt.

A Pálfi-ügyben több olyan ügynökkel is találkozunk, akik jól láthatóan igyekeztek elkerülni a célszemélyre vonatkozó negatív töltetű információk szolgáltatását, ugyanakkor a titkosszolgálat által jó hasznosítható, általános, az intézmény életére vonatkozó összefüggéseket tártak fel. A „Marinescu” fedőnevű (teológushallgató) ügynök szinte védőbeszéd jellegű beszámolót ad tanáráról: „Felfoghatatlan számomra, hogy miért nem értik meg egyesek Pálfi Gézát. Tudják meg, hogy a teológushallgatók és a diákok nagyon szeretik Pálfi modern felfogását, azt, hogy meg szeretné újítani a belső rendszabályzatot, hogy a teológusok védelmére kel. [...] Pálfi nagyon korrekt ember, nincsenek ellenséges megnyilvánulásai, ő a diákok példaképe.”²⁹ „Marinescu” talán a célszemélyre vonatkozó pozitív megítélést igyekezett ellensúlyozni a teológusokról szóló általános beszámolójával. Több mint 20 személyről (tanárról és diákról) közölt információkat, ami egyfajta általános helyzetjelentésként is értelmezhető, miközben a Teológiai Intézet belső életének apró titkairól (személyes kapcsolatok, barátságok, haragos viszony, apró kihágások, szerelmi ügyek stb.) is beszámol, így akarva-akaratlanul is fölfedi az intézet és az azt meghatározó vezetők potenciális gyenge pontjait.

„S. N. K. barátja, erdélyi diák és nagyon fanatikus. D. kevésbé fanatikus, azon van, hogy Ausztriába utazhasson meglátogatni egy ismerősét. Egy gyulafehérvári lánnyal van kapcsolatban, néha találkoznak a lakótelepen. V. Z. is hasonló helyzetben van, találkozik egy lánnyal, általában kedveli a nőket és az italt [...] H. J.-t Resicára fogják kihelyezni. Sokat olvas, habár a befogadóképessége erősen korlátozott, többnyire visszavonultan él, nem túlságosan fanatikus, nincsenek ellenséges megnyilvánulásai.”³⁰

A Pálfiról jelentő ügynökök között találunk olyan személyeket is (többnyire a diákok között), akik a célszemélyre nézve konkrét veszélyt nem jelentő információkkal szolgáltak a Securitate tartótisztjeinek. Ez többnyire

két okból következhetett be: az illető nem táplált ellenszenvet Pálfi iránt, és nem is rendelkezett kellő tapasztalattal és tudással ahhoz, hogy megértse és elemezze a tágabb összefüggéseket, vagy pedig valamilyen személyes okból kifolyólag nem sikerült a célszemély bizalmába férkőznie. 1973. július 4-én „Németi” informátor (kántoriskolás tanuló) a következőket jelentette:

„Pálfi Géza tanárt nagyon értékelik a diákok, modern felfogású tanár, nagyon közel került hozzánk, értékes könyvtárral rendelkezik. [...] A diákoknak általában jó a véleménye Pálfiról, annak ellenére, hogy nagyon szigorú. Gyakran kérdezi tőlünk, hogy tetszik-e nekünk ez az iskola, és hogy valóban papok szeretnénk-e lenni. Azt mondja nekünk, hogy nagyon alaposan készülünk fel, mert az embereknek útmutatókra van szükségük és hogy mi kell legyünk a hívők támogatói. Akinek nem tetszik, most hagyja el az iskolát, ne gerjessen rossz hangulatot a diákok között.”³¹

Egy másik diák, aki „Crișan Traian” fedőnévvel jelentett a Securitaténak, 1973. július 21-én a következőket nyilatkozta: „Pálfi tanár a legkedveltebb a diákok körében. Ő az, aki bármilyen körülmények között megvéd minket. [...] Olyan ez a tanár a mi számunkra, mint egy nagyobb testvér. Napközben folyamatosan velünk van, óv minket, asztaliteniszezik velünk, magához hív minket, nagy könyvtárral rendelkezik.”³²

1964-ben, Pálfi megfigyelésének kezdetekor első lépésként a tanárok és a diákok körében már addig kiépített ügynökhálózatot aktiválták, elsősorban Pálfi két évfolyamtársát, a „Szócs János” és az „Artúr” fedőnevű személyeket, de mások, „Balla Mihály”, „Siegfried” és „Gotfried” is jelentettek. Ennek ellenére a Pálfiról kapott információk hiányosak voltak, a célszemély zárkózottsága miatt nem sikerült az ügynököknek használható információkat gyűjteniük.³³ Hasonló volt a helyzet akkor is, amikor Pálfit Gyergyóalfaluba helyezték. Az új, elszigeteltebb környezetben, illetve az idő rövidsége miatt, nem találtak olyan ügynököt, akit a pap (aki már tudta, hogy megfigyelés alatt áll) bizalmába fogadott volna.³⁴

A hatalommal való együttműködési formák során jellemző, hogy az együttműködő személyek, csoportok (jelen esetben ügynökök) sok

esetben, különböző formában és mértékben azonosulnak a hatalommal, annak szempontrendszerével. Az azonosulás egyik feltétele az, hogy az ügynök a hatalmi logika által megadott „ellenséges” cselekedeteket, magatartásformákat leleplezze a titkosszolgálat előtt. A célszemélyt, személyeket e szempontrendszer alapján figyelik meg, elemzik és mutatják be, írják le a hatalom képviselőinek. Ezekben az esetekben az ügynök, mivel elvárást teljesít, narratív szempontból is a hatalmi diskurzus elemeiből merít, ezzel a fogalomkészlettel írja le az általa megfigyelt intézmény, személy vagy célcsoport tevékenységét. Mint említettük, az 1970-es, 1980-as évek Romániájában a Securitate indoklásai szerint a katolikus papokat a következő „ellenséges magatartásformák” miatt figyelték: „gyanús kapcsolatokat ápolnak a Vatikánnal” és más „reakciós vallásos szervezetekkel”, „nacionalista és irredenta tevékenységet” fejtenek ki, valamint erkölcsileg és anyagiilag segítik a görög katolikusokat. A Pálfi Gézáról szóló jelentésekben tehát a fenti kategóriákra történő utalásokat kell keresnünk. A jelentéseket vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy az ügyben mozgósított és használt (döntően egyházi kötődésű) ügynökhálózat a diskurzus szintjén visszafogottnak bizonyult. Ez jellemezte azokat is, akik a legtöbb, a Securitate által jól hasznosítható, ún. kompromittáló értékű információt szállították. A jelentések a szocialista fogalomtár és kategóriák használatát illetően visszafogottnak minősíthetőek, többnyire leíró jellegűek, röviden és tömören érintik a kért ellenséges kategóriákat (fanatikus hívő, ellenséges magatartás, nacionalista), személyes észrevételeket, megjegyzéseket tartalmaznak – a hatalom számára tetszetős, osztályharcos jellegű kifejezéseket viszont alig.³⁵ A jelenség egyrészt az ügynökök szocializációjával és választott (egyházi) hivatásával és világmépevel magyarázható, másrészt pedig azzal, hogy döntő többségük, többnyire személyes okból, zsarolás vagy ellenszenv miatt vállalta az ügynökmunkát, céljuk egyéni helyzetük javítása, mentése volt, és nem az egyház mint „a szocialista államrend ellensége” ellehetlenítése. A tartótisztek ezzel tisztában is voltak, megelégedtek a közvetett kollaborációval, vagyis nem a teljes azonosulást várták el ügynökeiktől, hanem azt, hogy az adott helyzetben a lehető legtöbb használható információt szerezzék meg számukra.

Mint említettük, a Pálfi-ügyben az ügynökök bizonyultak a leghatékonyabb eszköznek a Securitate számára. Szerepük nem minden esetben

merült ki csupán az információszerzésben: felkészültségük, pozícióik és elkötelezettségük függvényében esetenként komplexebb feladatköröket is elláttak. Az ügynökök többsége „csak” jelentett. Akadtak viszont olyanok is, akiket az említett adottságaik alapján ún. kontrainformációs vagy belső (egyházi intézményi szinten megnyilvánuló) manipulációs szerepkörrel is felruháztak. „Marinescu” ügynököt külön kontrainformációs megbízatással küldték Jugoszláviába és Nyugatra a hetvenes években. A Románia egyház- és nemzetiségpolitikájáról kialakult képet kellett árnyalni, cáfolni.³⁶ Az ügynökök ilyen irányú tevékenysége főként a Pálfi halála utáni időszakban csúcsondott ki. Mint említettük, a pap hirtelen bekövetkezett haláláról a Ceaușescu-diktatúra szorításában levő erdélyi (nem kizárólag) katolikus közegben különböző híresztelések keltek szárnyra. 1984 februárjában, a Szabad Európa Rádió magyar nyelvű adásában felröppent a hír, hogy Székelyudvarhelyen Pálfi Gézát brutálisan megverték a Securitate épületében, aki ennek következtében az egyik hazai kórházban haláltusáját vívja. Pálfi halála után a „botrány” tovább gyűrűzött, a hírt más médiumok, köztük a France Presse, az Amerika Hangja, a La Croix, a Nemzetőr, a Kaliforniai Magyarság és más nyugati hírcsatornák is átvették. 1985. november 24-én, egy több ezer ember előtt celebrált szentmisén, maga II. János Pál pápa is megemlítette Pálfi Géza nevét, akit több más paptársához hasonlóan „a kommunista rendszer brutalitása megsemmisített”, akik ily módon „nemzetük mártírjaivá váltak”.³⁷ Azért, hogy a Pálfi Géza halálára vonatkozó „valós híreket terjesszék, és befolyásos hazai és külföldi személyeket rávegyenek, hogy cáfolják a pap halálára vonatkozó híreket”, több, az ügyben is foglalkoztatott ügynököt küldtek külföldre. „A D Ügyosztály szakemberei külön dezinformációs és kontrainformációs képzésben részesítettek »Béla« és »Dávid Zoltán« fedőnevű pap ügynököket, akik több nyugati országba is ellátogattak, köztük az NSZK-ba is” – olvashatjuk a Securitate egyik összegző jelentésében. Pálfi Géza egyházon belüli kompromittálására is használták a hálózat néhány tagját. „Nistor”, „Félix”, „Müller” a tartótiszt által kijelölt helyeken osztott meg és terjesztett Pálfi-ra vonatkozó negatív töltetű híreket. „Aurelia” ügynök révén pedig Pálfi papi önmegtartóztatási fogadalmát próbálták kompromittálni, sikertelenül.

Néhány ügynök, akiknek erre módjuk volt, az egyház adminisztratív döntéshozó szerveiben érvényesítették lehetőségeik szerint a titkosszolgálat

érdekeit, végeztek a célszemély(ek) ellen közvetlenül is felhasználható tevékenységet. „Müller” ügynök szerepe meghatározó és komplex volt ebben a feladatkörben is. Íme, az egyik utasítás, amit tartótisztjától kapott:

„Kövesse azon teológushallgatók tevékenységét, akik az utasítások ellenére továbbra is látogatják Pálfi Gézát, és mindezt tudassa a rektorral. Ez azért fontos, mert az a célunk, hogy Pálfi Gézát eltávolítsuk az intézetből. Tudakolja meg, hogy a papszentelésre hívtak-e meg külföldi személyeket, ha igen, kiket. Mivel ő is tagja a teológusok külföldi útjait elbíráló bizottságnak, utasítottuk, hogy vizsgáljon át alaposan minden olyan esetet, ahol az illető nem érdemli meg, hogy utazhasson. Továbbá azt is kértük, hogy szerezze meg azon teológushallgatók névsorát, akik külföldi utazást kérvényeztek.”³⁸

Egy másik utasítás így hangzott: „Müller és Mureşan ügynökökön keresztül azt terjesztjük az intézetben, hogy Pálfi magatartásával és tevékenységével egyenesen veszélybe sodorja a két intézmény [a Teológiai Intézet és a Kántoriskola] létét. A két megnevezett ügynök és Mihai ügynök kipuhatólja, hogy Pálfi környezetének mi a véleménye a kialakult helyzetről.”³⁹ „Müller”, „Nistor”, „Félix” ügynökök, mint magasabb beosztású egyházi vezetők-tanárok, az ilyen típusú adminisztratív tevékenységükkel is hozzájárultak Pálfinak a Teológiai Intézetből és a püspökségről való eltávolításához.

A Pálfi-ügyben keletkezett ügynökjelentések a titkosszolgálat embereit bevezették egy olyan világba, ahová a hatalom eddigi fennállása alatt a legkevésbé tudott beférkőzni: a gyulafehérvári Teológiai Intézet és püspökség belső titkaiba, hétköznapijaiba. Nyugtalan belső állapotokat rögzítettek, a hallgatókat, a tanárokat egyházi és világi kérdések nyugtalanították, generációs viták zajlottak, emberi kapcsolatok működtek a maguk pozitív és negatív hozadékaikkal együtt. Az ügynökök révén ebbe a közegbe, intim szférába kúszott be a diktatúra, ezekbe a „titkokba” nyert betekintést. Föltehetjük a kérdést, hogy a titkosszolgálat szempontjából „ment-e a világ előre az ügynökök által”? Válaszunk, igen is és nem is. A teljes kontroll állapota a katolikus egyház viszonylatában sosem alakult ki, viszont általában a diktatúra olyan információkhoz juthatott, amelyek felhasználásával

számtalan esetben érvényesíthette szándékait. Pálfi Géza esetében a titkosszolgálat az ügynökei révén komplex információkészlettel rendelkezett a papról és a Teológiai Intézetéről is. A hatalom általuk térképezte fel az intézmény és a pap belső, erős és gyenge pontjait, és ezeket kiismerve, felhasználva és kihasználva, a számára nemkívánatos Pálfit eltávolították Gyulafehérvárról.

JEGYZETEK

- 1 A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.
- 2 Pl. *Vincze Gábor*: Történeti kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989. Csíkszereda, 2003; *Bottoni, Stefano*: Sztálin a székelyeknél. Csíkszereda, 2008; *Gagy József*: Fejezetek Románia 20. századi társadalomtörténetéhez. Marosvásárhely, 2009.
- 3 A romániai, magyar vonatkozású egyháztörténeti kutatásokon jóval túlmutató eredményeket könyvelhet el a magyarországi, illetve a román történetírás. Erdélyi vonatkozásban (a teljesség igénye nélkül) megemlíthetjük *Gagy Józsefet*, aki a katolikus egyházban jelentkező megújulási mozgalmakat kutatta: *Gagy József*: Vallásos mozgalmak. In: Antropológiai Műhely. Évkönyv. 2000–2001. Szerk. Bodó Julianna. Csíkszereda, 2001, 21–47. Az erdélyi katolikus egyház 1945 utáni történetére, Márton Áron püspök személyére vonatkozóan is létezik már néhány munka, amelyek elsősorban az egyház belső életét helyezik előtérbe, pl. *Albert-Lőrincz Márton*: Törd a kígyó fejét. Iskolaügy a vallásnevelés prizmáján keresztül a 20. századi Gyulafehérvári Egyházmegyében. Kolozsvár, 2007; *Virt László*: Nyitott szívvel. Márton Áron erdélyi püspök élete és eszméi. Bp., 2002.
- 4 *László Márton*: Magyarhermány kronológiája (1944–1964). Csíkszereda, 2008.
- 5 Pl. *Markó Béla*: Egy irredenta hétköznapjai. Lehallgatási jegyzőkönyvek 1986–1989. Csíkszereda, 2009; Cs. *Gyimesi Éva*: Szem a láncban: bevezetés a szekusdossziék hermeneutikájába. Kolozsvár, 2009; *Könczei Csilla* külön „szekusblogot” működtet édesapja, *Könczei Ádám* megfigyelési dossziéja kapcsán: konzeicsilla.egologo.transindex.ro/ (utolsó letöltés: 2013. december 15.). Egyháztörténeti vonatkozásban *Olti Ágoston*, *Molnár János*, *Denisa Bodeanu* és *Novák Csaba Zoltán* publikáltak romániai belügyminisztériumi forrásokon alapuló kutatási eredményeket: *Olti Ágoston*: Meghurcolt – Ügynök – Tartótiszt. A Securitate Irattárának egyháztörténeti forrásai. In: Az 1945 utáni magyar katolikus egyháztörténet új megközelítései. Szerk. Varga Szabolcs – Vértesi Lázár. Pécs, 2007; *Budeancă, Denisa Florentina*: Supraveghera informativă a preoților catolici maghiari în anii '70–'80. In: Partide politice și minoritățile naționale din România în secolul XX. Nagyszeben, 2009, 342–357.; *Budeancă, Denisa Florentina* – *Novák Csaba Zoltán*: Az elnémult harang. Egy megfigyelés története, Pálfi Géza élete a Securitate irataiban. Csíkszereda, 2011; *Molnár János*: Szigorúan ellenőrzött evangélium I. Nagyvárad, 2009; uő: Szigorúan ellenőrzött evangélium II. Nagyvárad, 2010.
- 6 *Bozgan, Ovidiu*: Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963–1978) [Egy előrelátható kudarc krónikája. Románia és a Szentszék VI. Pál pápa idejében]. Bukarest, 2004, 270–321.
- 7 A második vatikáni zsinatot 1962-ben nyitotta meg XXIII. János pápa, és 1965-ben zárta be VI. Pál pápa. A zsinat központi kérdései többek között az egyház belső életének megújulása, az aktuális világgal, korszellemmel folytatott párbeszéd és a keresztény egység megteremtésének gondolata voltak. A zsinat jelentős

- újításokat eredményezett a római katolikus egyház biblikus, patrisztikus és liturgikus életében. A második vatikáni zsinat szellemiségének egyik fontos erdélyi közvetítője Vencser László volt. A kérdésről részletesebben lásd: *Nagy József*: A gyulafehérvári papnevelde: a biblikus megújulás bölcsője Erdélyben a 2. vatikáni zsinat szellemiségében. In: Emlékkönyv a 250 éve alapított Gyulafehérvári Papnevelde Jubileuma alkalmából. Szerk. Marton József. Gyulafehérvár, 2003, 196–201. A második vatikáni zsinat diplomáciai hatásairól lásd: *Bozgan, O.*: i. m. 114–142.
- 8 Márton Áron írásai és beszédei. 2. kötet. Szerk. Marton József. Gyulafehérvár, 1997, 80.
 - 9 Arhiva Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității (ACNSAS) [a Securitate Iratainak Feldolgozására Felállított Nemzeti Tanács Levéltára], fond Documentar, dos. 69. 30. f.
 - 10 A román kormány ugyan tárgyalásokat folytatott a Vatikánnal, de ezt folyamatosan taktikázva tette. Igyekezett állandó ellenőrzés alatt tartani a pápai megbízottak romániai útjait és a tárgyalások menetét.
 - 11 *Budeancă, D. F.*: i. m. 344.
 - 12 Az eddigi kutatások alapján kevés információnk van arról, hogy milyen mértékű és arányú beszervezésről beszélhetünk. A teljes kép a munkánkhoz hasonló rész kutatásokból állhat majd idővel össze. Egy 1967-es jelentés szerint a Romániában tevékenykedő 671 katolikus pap közül mintegy 80 személyt szerveztek be informátornak. Székelyföldön a papok köréből kikerülő ügynökök és együttműködők aránya valamivel alacsonyabb volt az országos átlagnál. *Bottoni, S.*: i. m. 320.
 - 13 *Bodeanu–Novák*: i. m. 1–115.
 - 14 Uo. 105. f.
 - 15 ACNSAS Fond Informativ, dos. 69237, 194. f.
 - 16 A Securitatének és Márton Áronnak is tudnia kellett a magyar–vatikáni tárgyalásokról, arról hogy Agostino Casaroli 1963-ban Magyarországon járt. A tárgyalások 1964-ben sikerrel jártak, a két fél részleges megállapodást kötött.
 - 17 ACNSAS fond Informativ, dos. 69237. 11–12. f.
 - 18 *Bodeanu–Novák*: i. m. 108–115.
 - 19 Vö. Tabajdi Gábor jelen kötetben közölt tanulmányával.
 - 20 Részletesebben lásd: www.cnsas.ro/documente/arhiva/Dictionar%20termeni.pdf (utolsó letöltés: 2013. december 15.).
 - 21 Ezek közül kilencen csak Pálfi halála után szolgáltattak információkat.
 - 22 *Budeancă, D. F.*: i. m. 342–357.
 - 23 A Pálfi-ra vonatkozó beszervezési kísérletek két ilyen akció is tartalmaztak.
 - 24 Az együttműködést vállaló egyházi személyek számára új egyházi és világi pozíciókat kínáltak fel. Gyulafehérvár központtal, Andorjáni Károly vezetésével létrejött az új központi egyházi kormányzat. A temesvári, szatmári, váradai Római Katolikus Püspökségeket esperei szintre fokozták le. Az új vezetésnek azonban nem sikerült elismertetnie magát sem Róma, sem a saját papjai előtt. Ágotha Endre vezetésével megalakult az ún. békepapi mozgalom. A békepapi mozgalom nem érte el az eredeti célkitűzéseket. A mozgalom 1950. április 27-én tartott marosvásárhelyi kongresszusán a Gyulafehérvári Püspökség 349 papja és 44 szerzetes papja közül mindössze 26-an vettek részt. Közülük is többen zsarolás, félrevezetés útján kerültek Marosvásárhelyre. A résztvevőket exkommunikációval sújtották, Ágotha Endrét pedig, a pápának fenntartott kerülendő kiközösítéssel (*excommunicatus*

- vitandus*) büntették. A „demokrata papokat” gyakorta a hívek közössége is bojkottálta, nem látogatták az általuk celebrált miséket.
- 25 ACNSAS fond Informativ, dos. 253860, vol. 8. 251. f.
- 26 Romániában a legtöbb nagyvárost zárt településsé nyilvánították, ami rendkívül megnehezítette a letelepedést. A legtöbb esetben gyakorlatilag csak a párt vezető szerveinek beleegyezésével lehetett hivatalosan egy adott városban letelepedni.
- 27 Őt „Nistor” követte, aki ugyanebben az időszakban hat jelentést adott. „Aurelia” informátor 1975 és 1980 között öt jelentéssel látta el a Securitate munkatársait, „Félix” 1973 és 1974 között négytel, míg „Mureşan” 1979 és 1981 között két jelentést produkált. A diákok és teológusok közül „Vultur” bizonyult a legszorgalmasabbnak. 1974 és 1976 között ötször jelentett. Őt „Németi” követte négy jelentéssel. „Tivadar” 1974 és 1975 között négy jelentéssel járult hozzá Pálfi megfigyeléséhez, míg „Ernest” hárommal, „Antonius” pedig egy jelentéssel. A papok közül a „Marosi” fedőnevet viselő informátor jelentett a legtöbbet, számszerűen hármat (1973 és 1974 között). „Elekes” egy év alatt, 1974-ben ugyanennyiszor jelentett. A „Dávid Zoltán” fedőnevű besúgó 1981 és 1985 között szintén háromszor jelentett Pálfiról. 1984 és 1985 között „Bolony” informátor két alkalommal jelentett. A világi informátorok közül „Pista” bizonyult a legtermékenyebbnek, 1965 és 1968 között tízszer jelentett. „László Gergely” egy év alatt, 1965-ben nyolcszor jelentett, a rákövetkező évben pedig egy alkalommal. „Farkas Márton” hatszor jelentett 1966 és 1967 között, „Ágoston Albert” pedig háromszor. A „Cseasar Danat” fedőnevű világi személy 1966-ban két jelentést tett.
- 28 ACNSAS fond Informativ, dos. 209495 vol. 2. 30-34. f.
- 29 Uo. 149. f.
- 30 Uo.
- 31 Uo. 154–155. f.
- 32 Uo. 161–162. f. Pálfi gyakran mondta, hogy a fiataloknak a papban barátot kell látniuk, a bentlakásban pedig otthont. Uo. 276. f.
- 33 Uo. 109–110., 112., 115. f.
- 34 *Bodeanu–Novák*: i. m. 44–105.
- 35 Ez jellemzi pl. a Máthé János (magyarhermányi helyi értelmiségi) esetében keletkezett ügynökjelentéseket. Részletesebben lásd: *László M.*: i. m.
- 36 ACNSAS fond Informativ, dos. 209495 vol. 2. 131. f.
- 37 Uo. 105.
- 38 ACNSAS fond Informativ, dos. 209495 vol. 2. 79. f.
- 39 Uo.